

Nr.23 (528) Otrdiena, 2008. gada 17. jūnijs

■ **Skaidrojumi. Viedokļi**

Prasības
nodrošinājuma
bīstamā daba likumā
un tiesu praksē

Boriss Koļesņikovs, "LV"

LL.M. [Čakste-Rāzna Elīna](#),

(Humbolta Universitāte Berlīnē), zvērinātu advokātu (Kembridžas Universitāte), zvērinātu advokātu biroja "Spilbridge" advokāte

Boriss Koļesņikovs, "LV"

LL.M. [Škutāns Daimārs](#),

(Kembridžas Universitāte), zvērinātu advokātu biroja "Spilbridge" advokāts

Dziļākas problēmas izpratnes rosināšanai rakstā tiks analizētas svarīgākās procesuālās tiesību normas un aktuālākie Latvijas tiesu nolēmumi komercstrīdos, īpaši izvērtējot atbildētāja procesuālo stāvokli gadījumos, kad attiecībā uz atbildētājam piederošu mantu tiek piemērots prasības nodrošinājums. Rakstā aplūkoti arī citi aktuāli jautājumi saistībā ar prasības nodrošināšanu, un pēdējā nodaļā prasības nodrošināšanas bīstamās dabas spilgtākai izcelšanai autori ir ieskicējuši vēl kādu bīstamu tendenci tiesu praksē attiecībā uz parādnieka un cedenta starpā pielīgtās cedenta tiesības prāvoties šķīrējtiesā pāreju cesionāram cesijas ceļā, kam autori ir iecerējuši sīkāk pievērsties kādā no turpmākajiem rakstiem. Tā kā nozīmīgākie strīdi tiesu praksē saistās ar prasības nodrošināšanu pēc prasības celšanas tiesā, šajā rakstā netiks aplūkota prasības nodrošināšana pirms prasības celšanas tiesā.

Raksts nepretendē uz visaptverošu zinātnisku jautājuma analīzi. Drīzāk tas ir iecerēts kā kritisks praktiķu skatījums uz prasības nodrošināšanu un ar to saistītajiem jautājumiem komercstrīdos.

Raksta mērķis ir atklāt Latvijas juridiskajai saimei piņķerīgākās tiesību normas un strīdīgākās tiesu prakses atziņas, lai rosinātu prasības nodrošināšanas jautājumu turpmāku ievirzi saprātīgākā gultnē.

1. Likuma nevienlīdzīgā attieksme pret prāvniekiem jau pirms pieteikuma par prasības nodrošināšanu izlemšanas

Saskaņā ar Civilprocesa likuma (CPL) 140. panta 1. daļu prasītāja pieteikums par prasības nodrošināšanu tiek izlemts bez atbildētāja ziņas. Lai arī saskaņā ar Civillikuma (CL) 1. pantu un CPL 74. pantu prāvniekiem savas tiesības būtu jāizmanto labticīgi

un godprātīgi, domājams, ka likums tomēr prezumē nelabticīgu atbildētāju esamības risku, tāpēc jādomā, ka CPL 140. panta 1. daļā ietvertās tiesību normas mērķis ir samazināt nelabticīga atbildētāja iespējas samazināt savas mantas kopumu, lai apgrūtinātu iespējamā sprieduma izpildi. Jādomā, ka laikā, kad blēdību īpatsvars komercietīs Latvijā arvien ir pietiekami augsts, šāda likuma pieeja nav atzīstama par nesaprātīgu.

Tajā pašā laikā izskatās, ka likuma prezumpcija par negodprātīgu prasītāju esamību šķiet daudz mazāka. Vienubrīd izskatījās, ka prasības nodrošināšanai bija nepieciešams iesniegt pierādījumus par paredzamajām iespējamā sprieduma izpildes grūtībām,² kas vismaz kaut kādā mērā gādāja par atbildētāja tiesību aizsardzību, pašam atbildētājam klāt neesot, bet tagad Augstākās tiesas judikatūrā ir atzīts, ka pierādījumu iesniegšana nav nepieciešama. Tā vietā prasītājs var doties uz tiesu vien ar saviem vienpusējiem apsvērumiem par to, kāpēc iespējamā sprieduma izpilde lietā varētu kļūt apgrūtināta vai neiespējama.³ Nav šaubu, ka katrā komercstrīdā ir iespējams nākt klajā ar apsvērumiem, kāpēc iespējamā sprieduma izpilde var būt apgrūtināta. Tradicionāli izmantotie prasītāja argumenti sīkāk analizēti nākamajā nodaļā.

Tādējādi jau šajā procesa stadijā svara kausi diezgan būtiski nosveras par labu prasītājam, jo pierādījumi paredzamajām sprieduma izpildes grūtībām prasītājam nav jāiesniedz, un prasītājs bauda privilēģiju tiesai vienpusēji prezentēt savu subjektīvo skatījumu gan uz prasību, gan arī uz nepieciešamību nodrošināt prasību, un izskatās, ka ar cik necik saprātīgiem argumentiem tiesām jau pietiek, lai nodrošinātu prasību. Šiem apstākļiem ir veltīta raksta nākamā nodaļa.

2. Pieteikuma par prasības nodrošināšanu izlemšana

2.1. Prasītāja argumenti kā pietiekams pamats prasības nodrošināšanai

Praksē ir pierādījies, ka jautājumu par prasības nodrošināšanu tiesas izlemj pārsteidzoši vienkāršoti. Parasti tiesas vispirms analizē, vai celtā prasība ir mantiska, bet, tā kā skaidri mantiskas prasības kritēriji CPL ir teju vai neatrodami un katrs komercstrīds ir vērst uz kādu mantisko attiecību nodibināšanos, pārgrozīšanos vai izbeigšanos, tiesas bez īpašas argumentācijas parasti nolemj, ka celtā prasība ir mantiska. Tālāk parasti seko atzinums, ka prasītāja pieteikums par prasības nodrošināšanu ir motivēts, un šādam atzinumam pietiek, ka pieteikumā ir kaut kādi argumenti par iespējamajām sprieduma izpildes grūtībām, kam seko prasītāja vienpusēji pasniegto prasības nodrošināšanas apsvērumu izvērtējums.

Tradicionāli prasītājs argumentē, ka atbildētājam piederot manta, ko atbildētājs varot atsavināt jebkurā laikā, līdz ar to iespējamā sprieduma izpilde varētu būt apgrūtināta. Vēl viens klasisks arguments ir tas, ka prasības summa esot ievērojama un ka tāpēc prasība esot jānodrošina. Arī nostiprināta ķīlas tiesība uz atbildētāja mantu tiek minēta kā arguments paredzamajām grūtībām izpildīt iespējamo spriedumu. Šo argumentu paketi prasītājs parasti cenšas papildināt arī ar kādu publiski izskanējušu informāciju par atbildētāja iepriekšējiem likuma pārkāpumiem vai citām nelabticīgām dzīves gaitām.

Nereti tiesas šos argumentus arī atzīst par pietiekamiem prasības nodrošināšanai, bet atsevišķās lietās tiesas nodrošinājušas prasības arī tāpēc, ka lietā neesot bijis pierādījumu par atbildētāja spēju ar savu mantu vai līdzekļiem segt attiecīgo naudas prasījumu prasības apmierināšanas gadījumā.⁴ Nav brīnums, ka lietā nav šādu pierādījumu, jo prasītājam nekādi pierādījumi nav jāiesniedz, bet atbildētājam par prasības celšanu nekas nav zināms, un dabiski, ka prasītājs nesniedz tiesā pierādījumus par atbildētāja mantisko stāvokli, jo ir ieinteresēts prasības nodrošināšanā.

Domājams, ka šāda tiesu prakse balstās kļūdainā CPL iztulkojumā, līdz ar to no tās būtu jāatkāpjas un būtu jāveido labāka tiesu prakse.

2.2. Nepieciešamība vērtēt prasības apmierināšanas iespējamību

Mūsaprāt, saskaņā ar CPL 137. panta 1. daļu prasītāja pieteikuma par prasības nodrošināšanu izvērtēšanai ir par maz, ka prasībai ir mantisks raksturs un ka pieteikums par prasības nodrošināšanu ir motivēts. Papildus tiesai ir jākonstatē, ka prasības apmierināšanas iespējamība ir pirmsšķietami lielāka par tās noraidīšanas iespējamību, un šajā sakarā tiesai ir jāizvērtē arī prasītāja materiālo prasības tiesību esamība, kā arī prasības formāli juridiskais pamatojums. Ja reiz saskaņā ar CPL 137. pantu tiesai jau pirms lietas izskatīšanas pēc būtības ir jāizlemj, vai varētu būt grūtības izpildīt iespējamo spriedumu, tad tiesai šajā procesa stadijā vēl jo vairāk ir jāizvērtē, vai vispār pirmsšķietami pastāv saprātīga iespēja taisīt šādu iespējamo spriedumu par labu prasītājam,⁵ un šeit ir tiesiska nozīme, jo īpaši materiālo prasības tiesību un prasības formāli juridiskā pamatojuma izvērtēšanai. Par labu tam, ka tiesai ir jāizvērtē

arī prasības apmierināšanas iespējamība, liecina 140. panta 2. daļā noteiktā tiesas tiesība uzdot prasītājam nodrošināt iespējamus atbildētāja zaudējumus, kas atbildētājam varētu rasties pilnīgas vai daļējas prasības noraidīšanas gadījumā. Tātad tiesai, izlemjot pieteikumu par prasības nodrošināšanu, ir jāizvērtē prasības noraidīšanas iespējamība, kam ir tieša korelācija ar prasības apmierināšanas iespējamību.

Tas, ka pagaidām tiesu praksē prasības apmierināšanas iespējamība tikpat kā netiek izvērtēta prasības nodrošināšanas ietvaros, izskaidrojams tādējādi, ka Latvijas civilprocess teju vai nepazīst daudzās valstīs izplatītu tiesību institūtu, kura mērķis ir nepieļaut acīmredzami nepamatotu, pat absurdu un smieklīgu jeb frivolu prasību kā tādu nonākšanu tiesā.

Tas, ka pagaidām tiesu praksē prasības apmierināšanas iespējamība tikpat kā netiek izvērtēta prasības nodrošināšanas ietvaros, izskaidrojams tādējādi, ka Latvijas civilprocess teju vai nepazīst daudzās valstīs izplatītu tiesību institūtu, kura mērķis ir nepieļaut acīmredzami nepamatotu, pat absurdu un smieklīgu jeb frivolu prasību kā tādu nonākšanu tiesā. Ārvalstīs tiesai ir tiesības atteikties izskatīt strīdu, ja celtā prasība ir acīmredzami frivola, un šajā sakarā tiesa izvērtē arī prasītāja materiālo prasības tiesību esamību un formāli juridisko pamatojumu, bet izskatās, ka Latvijā prevalējošais viedoklis tiesību doktrīnā un tiesu praksē ir tāds, ka ar prasības tiesību neesamību CPL 132. panta kontekstā saprot tikai procesuālo prasības tiesību neesamību,⁶ līdz ar to tiesa, pieņemot prasības pieteikumu, neizvērtē prasītāja materiālo prasības tiesību esamību un formāli juridisko pamatojumu. Vienīgais "filtrs" pret šādām frivolām prasībām ir Civillikuma 1. pantā un CPL 74. pantā ietvertā ģenerālklausula, kas no prāvniekiem sagaida godprātīgu tiesību izlietojumu, bet praksē ir pierādījies, ka tiesas pārsteidzoši reti izmanto šo ģenerālklausulu. Līdz ar to Latvijas tiesās ir ievērojams frivolu prasību īpatsvars, kas noved arī pie prasības nodrošinājumiem šādās prasībās. Šobrīd pat Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas līmenī tiesa pārsvarā aprobežojas ar secinājumu, ka tiesa jautājumu par prasības tiesību un prasības pamatotību pārbauda un izlemj, izskatot lietu pēc būtības, nevis lemjot par prasības nodrošināšanu.⁷

Jādomā, ka Latvijas civilprocesā būtu vērts attīstīt frivolu prasību nepieļaušanas institūtu. Šādu nepieciešamību diktē Latvijas materiālās tiesības. Tā, piemēram, Komerclikuma 287. pants nosaka gadījumus, kad akcionāram ir prasības tiesība celt prasību tiesā, un nav saprotams, kāpēc būtu nepieciešams ierosināt tiesvedību un tērēt valsts un prāvnieku laiku un naudas resursus, ja ir acīmredzams, ka likums prasītājam nav piešķīris materiālās prasības tiesības. Prasības nodrošināšana šādā prasībā vispār šķiet absurda.

Diez vai ir pamatots viedoklis, ka prasību frivolitātes izvērtēšana jau pie prasības pieteikuma pieņemšanas var novest pie tā, ka prasītājam var tikt liegtas Satversmē garantētās tiesības uz tiesas aizsardzību, jo saskaņā ar CPL 132. pantu un 449. pantu pār lēmumiem atteikties pieņemt prasības pieteikumu ir nodrošināta gan apelācijas instances, gan kasācijas instances kontrole. Katrā gadījumā būtu tikai saprātīgi, ka celtās prasības frivolitāti tiesa izvērtētu, vismaz izlemjot prasības nodrošināšanas jautājumus, un, mūsaprāt, jau šobrīd, izmantojot tiesību teorijas un juridiskās metodes mācības atziņas, var secināt, ka tiesai vismaz prasības nodrošināšanas jautājumu izlemšanā ir jāanalizē arī prasības apmierināšanas iespējamība.

Šajā sakarā būtu jāizceļ atsevišķi Augstākās tiesas nolēmumi, kuros ir atzīts, ka prasības apmierināšanas iespējamība ir jāvērtē. Tā, piemēram, plaši apspriestajā E. Saburovas lietā Augstākā tiesa nolēma, ka, lemjot par prasības nodrošinājumu, ir jāvērtē prasības nodrošinājuma pamatojums un tiesai ir jāapsver apstākļi, kas saistīti ar celtās prasības pamatojumu.⁸ Par vienu no tālejošākajiem Augstākās tiesas nolēmumiem jāatzīst arī nolēmums lietā Nr. PAC-1858,⁹ kurā Augstākā tiesa nolēma:

"Pieņemot lēmumu nodrošināt prasību, tiesnese nav vērtējusi prasības formāli juridisko pamatojumu - vai šis pamatojums dod pamatu secinājumam, ka prasības apmierināšanas iespējamība ir tāda, kas ļauj nodrošināt prasību, ierobežojot atbildētāja tiesības balsot, kas paredzētas Komerclikuma 279. pantā.

No lēmuma nav redzams vai prasītājam, kurš pats .. akcionāru sapulcē balsojis par peļņas sadali un dividenžu neizmaksāšanu..., ir prasības tiesības par neizmaksāto dividenžu piedziņu.."

2.3. Iespējamo zaudējumu summas iemaksa tiesu izpildītāja depozīta kontā

Kad CPL 140. pantā tika ieviesta tiesību norma, kas tiesai piešķir tiesības uzdot prasītājam nodrošināt zaudējumus, kas atbildētājam varētu rasties sakarā ar prasības nodrošināšanu, iemaksājot noteiktu naudas summu tiesu izpildītāja depozīta kontā, tika cerēts, ka šī tiesību norma tiks plaši piemērota praksē, atturot prasītājus no kāres apķīlāt atbildētāju mantu apšaubāmās prasībās. Diemžēl praksē ir pierādījies, ka cerības nav attaisnojušās, jo tiesas ļoti reti uzdod prasītājam nodrošināt iespējamus zaudējumus.

Mūsaprāt, būtu nopietni jāapsver, vai nebūtu jāievieš prakse, kurā, ja vien prasītāju nav pamats atbrīvot no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos, prasītājam automātiski būtu uzdodams nodrošināt iespējamus zaudējumus, ko atbildētājam varētu radīt

prasības nodrošinājums. Savukārt tiesu izpildītāja depozīta kontā iemaksājamo naudas summu tiesa noteiktu, sabalansējot prasītāja mantisko stāvokli ar visticamākajiem atbildētāja sagaidāmajiem zaudējumiem. Šāds risinājums pavisam noteikti sekmētu prāvnieku procesuālā līdzsvara atjaunošanu. Šāda pieeja tiek atzīta par saprātīgu arī tādā komercietšvedības citadelē kā Apvienotā Karaliste.

Otra problēma ir tā, ka šobrīd tiesu prakse virzās diskutablā virzienā attiecībā uz laiku, kad tiesa ir tiesīga uzdot prasītājam nodrošināt iespējamus atbildētāja zaudējumus. Izskatās, ka pēc tam, kad tiesa ir nodrošinājusi prasību, neuzdodot prasītājam nodrošināt iespējamus zaudējumus, atbildētājs pēc šāda lēmuma pieņemšanas vairs nevar panākt stāvokli, kad, prasības nodrošinājumam paliekot spēkā, tiesa tomēr uzdod prasītājam nodrošināt iespējamus zaudējumus. Atbildētājam ir vai nu jāpanāk prasības nodrošinājuma atcelšana, vai arī jāturpina tiesāties, prasības nodrošinājumam paliekot spēkā un iespējamajiem atbildētāja zaudējumiem paliekot nenodrošinātiem. Šādi secinājumi izriet no Augstākās tiesas nolēmuma 2007. gada nogalē,¹⁰ kur Augstākā tiesa nolēma, ka jautājums par zaudējumu nodrošināšanu izlemjams tikai vienlaikus ar pašu prasības nodrošināšanu un vēlāk jautājums par zaudējumu nodrošināšanu vairs nevar būt lemjams.

Mūsaprāt, tiesai, izskatot jautājumu par prasības nodrošinājuma atcelšanu, tomēr ir tiesības uzdot prasītājam nodrošināt iespējamus atbildētāja zaudējumus, vienlaikus atstājot prasības nodrošinājumu spēkā pilnīgi vai kādā tā daļā. Jādomā, ka šādas tiesības tiesai piešķir CPL 140. panta 2. daļa kopsakarā ar CPL 140. panta 5. daļu, jo, ja jau likums piešķir tiesai tiesības pilnībā atcelt lietā piemēroto prasības nodrošinājumu, tad likums vēl jo vairāk piešķir tiesai tiesības pieņemt prasītājam mazāk nelabvēlīgu lēmumu, t. i., atstāt spēkā piemēroto prasības nodrošinājumu, vienlaikus uzdodot prasītājam nodrošināt zaudējumus. Šāda pieeja rietumu tiesību lokā ir pazīstama kā "slēdziens no lielākā uz mazāko", jeb, ja likums piešķir tiesai zināmas tiesības attiecībā uz nozīmīgāku dzīves gadījumu (piemēram, prasības nodrošinājuma pilnīga atcelšana), tad šādas tiesības vēl jo vairāk likums piešķir attiecībā uz mazāk nozīmīgu dzīves gadījumu (piem., prasības nodrošinājuma atstāšana spēkā, vienlaikus uzdodot prasītājam nodrošināt zaudējumus, kas var rasties sakarā ar prasības nodrošināšanu).¹¹ Sagaidāms, ka šādas pieejas pretinieki argumentētu, ka civilprocesā kā publisko tiesību nozarē analogija neesot pieļaujama, bet jādomā, ka CPL 5. pants analogijas izmantošanu tomēr neizslēdz.

Katrā gadījumā iepriekš minētais liek domāt, ka šobrīd prasības nodrošināšanas jautājumus tiesas izlemj pārāk vienkāršoti. Prasības apmierināšanas iespējamība parasti netiek izvērtēta, un arī iespējamus atbildētāja zaudējumus prasītājam uzdod nodrošināt visai reti. Reizumis tiesu praksē ir ticis norādīts, ka atbildētājam noraidītas prasības gadījumā ir tiesības vērsties pret prasītāju ar prasību par nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu un ka tas esot īstais atbildētāja tiesību aizsardzības mehānisms,¹² bet tas ir mazs mierinājums gadījumā, ja prasītājs ir tāds komersants, kuram jau tiesvedības laikā nav nekādas mantas, bet ir lieli parādi, līdz ar to šādam prasītājam nav ko zaudēt. Turklāt atbildētājam netiek atzītas prasības tiesības pirms prasības noraidīšanas. Nereti negodprātīgi prasītāji, sajūtot risku zaudēt prāvu, vienkārši neierodas uz tiesas sēdēm, kā rezultātā prasība tiek atstāta bez izskatīšanas, bet formāli tā nav zaudēta, kas liedz atbildētājam jebkādas tiesības vērsties pret prasītāju ar prasību par zaudējumu atlīdzību.

Papildus šiem apstākļiem gadījumā, ja atbildētājs nevēlas samierināties ar prasības nodrošināšanu kā tādu, atbildētājam ir jāsamierinās arī ar to, ka atbildētāja rīcībā ir tikai atsevišķi sekojoši paņēmieni cīņai pret prasības nodrošinājumu, kas diez vai var tikt atzīti par efektīviem sakarā ar to neskaidro raksturu tiesu praksē. Atbildētāja procesuālajām iespējām ir veltīta nākamā raksta nodaļa.¹³

3. Lēmuma par prasības nodrošinājumu pārsūdzēšana un atcelšana

Līdz 2007. gada 4. decembrim, kad Augstākās tiesas Senāts pieņēma nolēmumu lietā Nr. SKC-1019, CPL 140.-142. pants tika tulkots tādējādi, ka atbildētājam ir tiesības iesniegt blakus sūdzību par lēmumu, ar kuru nodrošināta prasība. Šādu CPL iztulkojumu par pareizu atzina arī doktrīna.¹⁴

Tas bija pamats attiecīgam CPL iztulkojumam un tādai tiesu praksei Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātā, saskaņā ar kuru tiesa, kas nodrošinājusi prasību, nebija tiesīga pārskatīt savu lēmumu no likuma pamatotības viedokļa. Tā vietā Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas praksē tika atzīts, ka tā ir apelācijas instances tiesas kompetence, ko izlieto blakus sūdzības izskatīšanas kārtībā. Tādējādi prevalējošais CPL 140.-142. panta iztulkojums bija tāds, ka pieteikums par prasības nodrošinājuma atcelšanu, kas iesniegts tai pašai tiesai, kas nodrošinājusi prasību, apmierināms tikai tad, ja ir iesniegti neapgāžami pierādījumi tam, ka ir mainījušies apstākļi, kas bijuši pamatā piemērotajam prasības nodrošinājumam. Ja šādi pierādījumi netika iesniegti, bet pieteikumā par prasības nodrošinājuma atcelšanu bija apsvērumi arī par to, ka lēmums par prasības nodrošināšanu ir nelikumīgs un nepamatots no likuma pamatotības viedokļa, šādi apstākļi parasti tika atstāti bez ievēribas.¹⁵

Sakarā ar minēto Augstākās tiesas Senāta nolēmumu CPL 140.-142. panta iztulkojums ir mainījies - atbildētājs vairs nav tiesīgs iesniegt blakus sūdzību par lēmumu, ar kuru nodrošināta prasība. Tādējādi vienīgais daudz maz efektīvais tiesiskās aizsardzības līdzeklis, kas atbildētājam ir pieejams, ir tiesības vērsties tajā pašā tiesā, kas nodrošinājusi prasību, ar pieteikumu par prasības nodrošinājuma atcelšanu.

Tomēr sakarā ar to, ka vairs nav apelācijas instances, kas varētu izvērtēt prasības nodrošinājuma atbilstību likumam blakus sūdzības (apelācijas) kārtībā, zūd pamats sekot iepriekšējai praksei Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātā, ka tiesa, kas nodrošinājusi prasību, pati nav tiesīga pārskatīt pašas pieņemtā lēmuma atbilstību likumam, jo nav vairs apelācijas instances tiesas, kas to varētu darīt blakus sūdzības (apelācijas) kārtībā. Tādējādi secināms, ka pieteikumam par prasības nodrošinājuma atcelšanu arī vairs nav jāaprobežojas vien ar secinājumiem un pierādījumiem par to, ka ir mainījušies apstākļi, kas bijuši prasības nodrošināšanas pamatā. Tā vietā pieteikumā par prasības nodrošinājuma atcelšanu atbildētājs ir tiesīgs ietvert arī tādus juridiskus apsvērumus, kādus iepriekš ietvēra blakus sūdzībās par lēmumiem, ar kuriem nodrošinātas prasības.

Daudzi ārvalstu investori ir izteikuši viedokli, ka Latvijas tiesības un Latvijas tiesas nav piemērotas sarežģītu starptautisku komercstrīdu izskatīšanai. To teic gan tiesiskā nenoteiktība Latvijas materiālajās tiesību normās, ko bieži vien nosaka arī vājā tiesību normu izstrādāšana, gan Latvijas civilprocesa izteikti lokālais raksturs un galu galā arī nenoteiktība, kādā šādi strīdi tiek risināti tiesās.

Pie šādiem secinājumiem var nonākt arī šādu iemeslu dēļ. Diezin vai prasības nodrošināšanas institūta 2006. gada revīzijas mērķis ir bijis padarīt lēmumus, ar kuriem nodrošinātas prasības, par nepārbaudāmiem apelācijas instancē. Tā vietā, lai izvairītos no lietu nepārtrauktas pārsūtīšanas no pirmās instances tiesas uz apelācijas instanci prasības nodrošināšanas jautājumu pārbaudei, šo jautājumu primārā pārbaude ir tikusi uzticēta tai pašai tiesai, kas nodrošinājusi prasību. Procesuālās ekonomijas nolūkiem tas būtu loģiski, ka tai pašai tiesai, kas nodrošinājusi prasību, tiek piešķirta kompetence pārskatīt pašai savus lēmumus pēc tam, kad atbildētājs ar tiem ir iepazinies un izteicis savus iebildumus.

Pagaidām gan nav zināms, vai tiesu prakse attīstīsies šajā virzienā, vai arī tā paliks pie vecajām atziņām, proti, ka prasības nodrošināšanas atcelšanā nav tiesiskas nozīmes juridiskiem apsvērumiem par piemērotā prasības nodrošinājuma likumību, un tā vietā pieteikums ir apmierināms tikai tad, ja ir iesniegti nepieciešami neapgāzami pierādījumi tam, ka ir mainījušies apstākļi, kas bija prasības nodrošinājuma pamatā. Tiesu praksei paliekot nemainīgai, būtu pagrūti secināt, ka atbildētāja rīcībā vispār ir kāds daudz maz efektīvs līdzeklis pret piemēroto prasības nodrošinājumu, jo ne jau katrā lietā ir iespējams savākt kādus jaunus pierādījumus tam, ka ir mainījušies lietas apstākļi.

Papildus šīm neskaidrībām izskatās, ka tiesu praksē nav pilnīgas skaidrības arī par laiku, kad stājas spēkā lēmums, ar kuru atcelts prasības nodrošinājums. Apgabaltiesas kā pirmās instances tiesas līmenī ir divi nolēmumi par prasības nodrošinājuma atcelšanu, no kuriem vienā tiesnesis nolēmis, ka lēmums par prasības nodrošinājuma atcelšanu stājas spēkā nekavējoties ar tā pieņemšanu, lai arī par to var iesniegt blakus sūdzību,¹⁶ bet otrā lēmumā cits tiesnesis nav nolēmis, ka lēmums stājas spēkā nekavējoties.¹⁷ Sakarā ar iesniegtajām blakus sūdzībām abās lietās galavārds šajos jautājumos būs jāsaka Augstākajai tiesai.

Mūsaprāt, attiecībā uz laiku, kad stājas spēkā lēmums, ar kuru nodrošināta prasība, un lēmums, ar kuru atcelts prasības nodrošinājums, ir loģiski un pamatoti piemērot identiskus noteikumus. Citiem vārdiem, ja reiz CPL 142. panta 1. daļa paredz, ka nekāda blakus sūdzība par lēmumu, ar kuru nodrošināta prasība, neaptur tā izpildi, tad arī blakus sūdzībai par lēmumu, ar kuru atcelts prasības nodrošinājums, nevajadzētu apturēt šāda lēmuma izpildi. Ja Augstākā tiesa tomēr nolemtu, ka CPL neparedz lēmuma, ar kuru atcelts prasības nodrošinājums, tūlītēju spēkā stāšanos un izpildi, tad atkal nāktos secināt, ka CPL lieku reizi nostāda prasītāju privileģētākā stāvoklī iepretim atbildētājam.

4. Prasības nodrošinājuma bīstamā daba attiecībā uz ārvalstu investīcijām

Iepriekš rakstā ir pamatots, ka esošajam prasības nodrošinājuma regulējumam ir raksturīga ne vien neskaidrība un tiesiskā nenoteiktība, bet arī potenciāls izjaukt procesuālo līdzsvaru starp prāvniekiem, nostādot prasītāju daudz privileģētākā procesuālā stāvoklī. Ja tiesvedībā starp vietējiem komersantiem tas lieku reizi var izraisīt neapmierinātību ar Latvijas tiesisko sistēmu, tad gadījumā, ja tiesvedībā iesaistīts ārvalstu ieguldītājs, kuru sargā starptautisks savstarpēju ieguldījumu aizsardzības līgums, situācija Latvijas valstij var izrādīties vēl nopietnāka. Uz Eiropā un pasaulē prevalējošo moderno starptautisko privāttiesību fona vairākas Latvijas nacionālo tiesību normas un to iztulkojumus tiesu praksē jau tā ir pamats vērtēt kā arhaismus, bet prasības nodrošinājuma regulējumam jo īpaši ir potenciāls izraisīt Latvijas valsts starptautisku atbildību ārvalstu ieguldītāju priekšā. Situācijas raksturošanai

der kāds piemērs.

Daudzi ārvalstu investori ir izteikuši viedokli, ka Latvijas tiesības un Latvijas tiesas nav piemērotas sarežģītu starptautisku komercstrīdu izskatīšanai. To teic gan tiesiskā nenoteiktība Latvijas materiālajās tiesību normās, ko bieži vien nosaka arī vājā tiesību normu izstrādāšana, gan Latvijas civilprocesa izteikti lokālais raksturs un galu galā arī nenoteiktība, kādā šādi strīdi tiek risināti tiesās. Tādējādi nav brīnums, ka sarežģīta starptautiska komercstrīda nonākšana Latvijas tiesās pēdējos 20 gados ir bijis visai liels retums. Šādos apstākļos ārvalstu investori mēdz gādāt, lai to kontrolētie uzņēmumi Latvijā līgumos ar saviem Latvijas līgumpartneriem pielīgtu ārvalstu materiālās tiesību normas un strīdu izskatīšanu ārvalstu tiesās vai, biežāk, šķīrējtiesās.

Izrādās, ka Latvijas tiesības tomēr paver Latvijas līgumpartneriem grandiozas iespējas ne tikai panākt, ka strīdi tiek izskatīti Latvijā un pēc Latvijas materiālajām tiesību normām, bet arī saimnieciski izputināt ārvalstu investoru kontrolētos uzņēmumus Latvijā. Šādas iespējas raksturo vārdi cesija un prasības nodrošinājums.

Ārvalstu investora kontrolētā Latvijas komersanta līgumpartnerim pietiek cedēt no līguma izrietošo prasījumu kādam cesionāram, lai šāds cesionārs varētu brīvi celt prasību Latvijas valsts tiesā un pēc Latvijas materiālajām tiesību normām. Par pamatu šādi cesionāra rīcībai tiek uzdots Augstākās tiesas Senāta judikatūra, atbilstoši kurai uz cesionāru pārejot tikai pats no līguma izrietošais prasījums, bet ne cedentam un parādniekam līgumā pielīgtā tiesība prāvoties šķīrējtiesā, kas netiek uzskatīta par cedētā prasījuma piederumu.¹⁸ Apgabaltiesas kā pirmās instances tiesas līmenī jau divās lietās ir atzīts, ka šajā jautājumā neesot nozīmes nedz 1980. gada Romas konvencijas par līgumsaistībām piemērojamajām tiesībām 12. panta 2. daļai, nedz 1958. gada Ņujorkas konvencijai ārvalstu šķīrējtiesu nolēmumu atzīšanas un izpildes jautājumos. Jāatzīst, ka šāda pieeja nepatīkami atšķiras no šo jautājumu risinājuma ārvalstīs un starptautiskā līmenī, kur tiek atzīts, ka šķīrējtiesas līgumam ir jābūt saistošam arī cesionāram, jo secinājums par pretējo pilnīgi iznīcinātu šķīrējtiesu līgumu ekonomisko vērtību.¹⁹ Šiem jautājumiem autori ir iecerējuši veltīt kādu no nākamajiem rakstiem, bet šobrīd ir pietiekami konstatēt, ka ar cesijas palīdzību ārvalstu investora kontrolētajam komersantam Latvijā var atņemt tiesību tiesāties pielīgtajā ārvalstu šķīrējtiesā pēc pielīgtajām ārvalstu materiālajām tiesībām, un šādu pārsteigumu par vēl nepatīkamāku padara prasības nodrošinājuma institūts.

Prasības nodrošinājuma institūts ir tik labvēlīgs šādam cesionāram kā prasītājam lietā, ka ar prasības nodrošinājuma palīdzību var panākt atbildētāja izputināšanu vēl pirms lietas izskatīšanas pēc būtības. Iepriekš jau pamatots, ka saskaņā ar esošo tiesu praksi prasības nodrošinājuma panākšanai prasītājam ir nepieciešams vien argumentēt, kāpēc sprieduma izpilde lietā varētu būt apgrūtināta, kas ir vienkārši paveicams jebkurā komercstrīdā. Pat prasībās par desmitiem miljonu latu piedziņu tiesas neuzdod prasītājam nodrošināt iespējamus zaudējumus, ko varētu radīt prasības nodrošinājums, toties tajā pašā laikā tiesas apķīlā uzņēmumu kontus par miljoniem latu, nerēķinoties ar to, kur šādi uzņēmumi tiesvedības laikā atradīs līdzekļus, lai samaksātu nodokļus, darba algas un citus regulāri veicamos maksājumus.

Blakus sūdzību prasības nodrošināšanas gadījumā iesniegt vairs nevar. Arī tad, ja tiesa nav uzdevusi prasītājam nodrošināt iespējamus zaudējumus, jo saskaņā ar iepriekš minēto judikatūru, kad lēmums nodrošināt prasību ir pieņemts, pēc tam uzdot prasītājam nodrošināt zaudējumus vairs nevar.

Nav arī īsti skaidrs, ar kādiem apsvērumiem atbildētājs ir tiesīgs vērsties pie pirmās instances tiesas prasības nodrošinājuma atcelšanai, t. i., vai atbildētājam ir jāmeklē neapgāžami pierādījumi tam, ka lietā ir apstākļi, kas bijuši prasības nodrošinājuma pamatā, vai arī pieteikumā par prasības nodrošinājuma atcelšanu atbildētājs ir tiesīgs ietvert arī tādus argumentus, ko iepriekš ietvēra blakus sūdzībās par lēmumiem, ar kuriem nodrošināja prasības. Galu galā pat tad, ja atbildētājam izdodas panākt prasības nodrošinājuma atcelšanu, nav skaidrs, vai šāds tiesas lēmums stājas spēkā un ir izpildāms nekavējoties, vai arī atbildētājam ir jāpacieš atceltais prasības nodrošinājums līdz lēmuma izvērtējumam apelācijas instances tiesā.

Ir pārāk daudz nezināmā un neskaidrā, ar ko jāsaskaras atbildētājam, bet pa to laiku atbildētāju komerciāli izputina naudas līdzekļu apķīlājums, kas liedz normāli veikt saimniecisko darbību. Atbildētājs var izputēt, tā arī nesagaidījis pirmās instances tiesas spriedumu lietā, liedzot atbildētājam iespējas aizstāvēties apelācijas instancē un kasācijas instancē.

Jādomā, ka atbildētāja ārvalstu dalībniekiem nekas neatliktu, kā vērsties pret Latvijas valsti ar pretenzijām par izrikošanos ar ārvalstu ieguldījumiem netaisnīgā ceļā, ko nepieļauj visi Latvijas noslēgtie starptautiskie savstarpēju ieguldījumu aizsardzības līgumi.

5. Secinājumi

Lai atjaunotu procesuālo līdzsvaru starp prāvniekiem, prasības nodrošināšanas jautājumi turpmāk būtu risināmi šādi.

Pirmkārt, tiesām, izvērtējot prasības nodrošināšanas pieļaujamību, būtu jāizvērtē arī prasības apmierināšanas iespējamība, un šajā sakarā jo īpaši būtu jāizvērtē arī prasītāja materiālās prasības tiesības un prasības formāli juridiskais pamatojums. Mūsaprāt, prasība nebūtu nodrošināma, ja prasības apmierināšanas iespējamība būtu zemāka par tās noraidīšanas iespējamību, bet lietas izskatīšanas laikā tiesu nesaisītu šis atzinums par prasības izredzēm.

Otrkārt, ja vien prasītāju nav pamats atbrīvot no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos, prasītājam būtu uzdodams nodrošināt iespējamus zaudējumus, ko atbildētājam varētu radīt prasības nodrošinājums. Tiesu izpildītāja depozīta kontā iemaksājamo naudas summu tiesa noteiktu, sabalansējot prasītāja mantisko stāvokli ar visticamākajiem atbildētāja sagaidāmajiem zaudējumiem.

Treškārt, pieteikumam par prasības nodrošinājuma atcelšanu nevajadzētu aprobežoties tikai ar neapgāžamiem pierādījumiem, ka ir mainījušies tie lietas apstākļi, kas ir bijuši par pamatu prasības nodrošināšanai. Tā vietā ir jāatzīst atbildētāja tiesība ietvert šādā pieteikumā arī apsvērumus par piemērotā prasības nodrošinājuma nelikumību un nepamatotību - tādus pašus apsvērumus, kādus iepriekš varēja ietvert blakus sūdzībās par lēmumiem, ar kuriem tika nodrošinātas prasības. Tiesai, kas nodrošinājusi prasību, būtu atzīstamas tiesības pašai pārskatīt savu lēmumu, un tiesai būtu atzīstama pilnīga rīcības brīvība attiecībā uz jautājumu par iespējamo atbildētāja zaudējumu nodrošināšanu, tas ir, izlemjot pieteikumu par prasības nodrošinājuma atcelšanu, tiesai būtu atzīstamas tiesības uzdot nodrošināt zaudējumus vai atcelt iepriekš pieņemto lēmumu par zaudējumu nodrošināšanu, kā arī mainīt nodrošināmo zaudējumu apmēru. Turklāt lēmumam par prasības nodrošinājuma atcelšanu būtu jāstājas spēkā un jābūt izpildāmam nekavējoties.

Jādomā, ka liela daļa minēto ierosinājumu nav ieviešama dzīvē bez attiecīgiem likuma grozījumiem, tāpēc autori cer, ka šos ierosinājumus pamanīs personas, kam ir likumdošanas iniciatīva. ■

¹ Škutāns D. Tiesības uz efektīvu tiesas aizsardzību // Jurista Vārds, 23.08.2005., Nr. 3(386).

² Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2006. gada 26. oktobra lēmums civillietā Nr. PAC-1858.

³ Augstākās tiesas prakses apkopojums, Apelācijas un kasācijas instances tiesu prakse, blakus sūdzību izskatīšanā par tiesu lēmumiem, 2006./2007. gads, apstiprināts ar Senāta Civillietu departamenta senatoru kopsēdes 2007. gada 5. aprīļa lēmumu Nr. 1, 22. lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2006/>

⁴ Kurzemes apgabaltiesas 2006. gada 27. septembra lēmums lietā Nr. C02064006; Kurzemes apgabaltiesas 2006. gada 27. septembra lēmums lietā Nr. C02064106.

⁵ Slēdziens no lielākā uz mazāko, papildus sk. 11. atsauci un skaidrojumu slēdzienam no lielākā uz mazāko.

⁶ Sk. Civilprocesa likuma komentāri, ko sagatavojis autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā, A. Līcis, J. Rozenbergs, K. Torgāns. Trešais papildinātais izdevums, Rīga, 2006, 214. lpp.

⁷ Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2006. gada 13. decembra lēmums lietā Nr. PAC-1952; LR Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2007. gada 21. marta lēmums lietā Nr. PAC-0838-07; LR Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2007. gada 23. oktobra lēmums lietā Nr. PAC-1621; sk. arī Kurzemes apgabaltiesas 2006. gada 27. septembra lēmums lietā Nr. C02064006/15; Kurzemes apgabaltiesas 2006. gada 27. septembra lēmums lietā Nr. C02064106/15; Kurzemes apgabaltiesas 2007. gada 9. janvāra lēmums lietā Nr. C02064006/15; Kurzemes apgabaltiesas 2007. gada 30. maija lēmums lietā Nr. C02061706/15.

⁸ Augstākās tiesas Civillietu palātas 2004. gada 3. septembra lēmums lietā Nr. PAC-1106.

⁹ Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2006. gada 26. oktobra lēmums civillietā Nr. PAC-1858.

¹⁰ AT Civillietu tiesu palātas 2007. gada 23. oktobra lēmums lietā Nr. PAC-1621.

¹¹ Sk., piem., Neimanis J. Slēdziens par apjomu // Jurista Vārds, 21.06.2005., Nr. 23(378).

¹² Sk.: Kurzemes apgabaltiesas 2007. gada 17. jūlija lēmums civillietā Nr. C02064006.

¹³ Prasības nodrošinājuma līdzekļu aizstāšana netiek apskatīta sakarā ar to, ka praksē to izmanto maz.

¹⁴ Sk. Rozenbergs J. Papildinājumi grāmatai "Civilprocesa likuma komentāri". Trešais papildinātais izdevums. 22. lpp.

¹⁵ Sk., piem., AT Civillietu tiesu palātas 2007. gada 23. oktobra lēmums lietā Nr. PAC-1621; Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2007. gada 21. marta lēmums lietā Nr. PAC-0838-07; LR Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2006. gada 30. novembra nolēmums lietā Nr. PAC-2020; Kurzemes apgabaltiesas 2007. gada 9. janvāra lēmums lietā Nr. C02064006.

¹⁶ Sk. Kurzemes apgabaltiesas 2008. gada 4. aprīļa lēmums civillietā Nr. C02064006.

¹⁷ Sk. Kurzemes apgabaltiesas 2008. gada 23. aprīļa lēmums civillietā Nr. C02064106.

¹⁸ Augstākās tiesas Senāta 2004. gada 12. maija lēmums lietā Nr. SPC-28; LR Augstākās tiesas Senāta 2004. gada 25. augusta lēmums lietā Nr. SPC-59; LR Augstākās tiesas Senāta 2005. gada 26. janvāra lēmums lietā Nr. SPC-10; Augstākās tiesas Senāta 2005. gada 27. jūlija lēmums lietā Nr. SPC-41.

¹⁹ Sk. Lew J.D.M., Loukas M.A., Kröll S.M., Comparative International Commercial Arbitration, Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 147-148; Fouchard, Gaillard, Goldman on International Commercial Arbitration // ed. Gaillard E., Savage J., Hague: Kluwer Law International, 1999, p.420; Reiner. A., Some Recent Austrian Court Decisions in the Field of Arbitration // Journal of International Arbitration, Vol 17. No 4 (2000), p. 90.